

BIBLIOTEKA
SHTETIT

8M-32-82

L 53

NASI
LERA

DITË
NGA KY
SHEKULL

*tregime
e novela*

32-52

253

NASI
LERA

DITË
NGA KY
SHEKULL

*tregime
e novela*

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

KAMBANAT E MUZGUT

Kundër të gjitha parashikimeve, në atë zonë të thellë dhe të ashpër malore nuk zuri dëborë por një shi i ftohtë, i imtë, që nuk kishte ndërmend të pushonte. Kishte nisur aty nga dreka, krejt papritur. Komandanti i ushtrisë së huaj ngriti kokën dhe mbajti vesh. Nga thellësia e grykave vinte një zhurmë e mbytur, si një lëngim i egër. Doli para çadrës dhe ndjeu mbi fytyrë pikat e ftohta të shiut. Malet përreth ishin veshur me një cipë të hollë gri, dhe nën shi, ashtu siç ishin të rëndë dhe të zymtë, komandantit iu dukën si komplotistë që ngrinë në vend për ta mashtruar. Cipa e hollë rrëshqiste faqëve të tyre e humbiste në mugëtirën e parakohshme. Komandanti i ushtrisë së huaj kujtoi humbjet e mëdha që kishte pësuar ato ditë dhe u drodh.

Vinte për herë të parë këtyre anëve dhe toka e huaj kësaj buzëmbërmeje të shpejtuar nga shiu, i shkaktoi një rrëqethje dhe i futi në shpirt një pikëllim të rëndë si plumbi. Hyri brenda në çadër, por aty pikëllimi iu dyfishua. Mbi mushamanë e tendosur të çadrës shiu bënte një zhurmë të tillë që ia shtonte akoma më shumë dëshpërimin. «Dhe ata nuk janë më, — tha me vete komandanti i ushtrisë së huaj. — Ata janë të padukshëm dhe shpirti i tyre rrotullohet mbi çadër si shi, duke ngulur këmbë që unë t'u marr hakun. Hakun!» Sado që e theksoi dhe ngriti zërin që ta dëgjonte mirë këtë fjalë, ajo u shua jashtë dhe u plandos si një ogur i zi, i qullur dhe i pafuqishëm. Iu duk sikur diçka lëvizte jashtë çadrës prandaj u ngrit dhe doli. Malet heshtnin. Lëvizte vetëm cipa e hollë gri e shiut. «Ta marrë dreqi, — shau ai, — në këtë kohë këtu duhej të binte dëborë dhe jo shi». Sepse dëborë i dukej më ngushëlluese dhe më e natyrshme. Ndërsa shiu i ftohtë kishte diçka të pabesë dhe kërcënuese në këmbënguljen e tij të padukshme. Adjutanti i hodhi në sup pelerinën. Ai e falënderoi me kokë. Pelerina sikur e ngrohu, megjithëse pas pak zhurma e shiut mbi të filloi t'i gërricte nervat. Kishte diçka të përbashkët zhurma e shiut me gërricjen e thonjve të maces. «Po nuk pushoi ky i mallkuar shi, kushedi si do të më fantakset natën në gjumë... Si nuk po vijnë, ta marrë djalli ta marrë, — shfryu pas pak dhe vështroi andej nga duhej të vinin ata që priste. — Duhej të kishin ardhur dhe tani duhej të ishim duke bërë planin e sulmit për nesër. Ai duhet të jetë i llahtarshëm, më i llahtarshëm se zgjimi i xhindeve kur dikush u ka përmjerrë mbi varr. Të ulërijnë e të ulërijnë si të djegur me katan, si...» Ai i përfytyroi ata tek vinin të veshur me cipën gri të shiut. Komandantin e huaj e thithi aq tepër përfytyrimi, sa iu morën mendtë. Pesha e pikave të shiut iu bë e rëndë, si goditje grushti. Vështroi edhe një herë andej nga duhej të vinin ata që priste dhe, si nuk shqoi gjë përveç humbëtrës së atij muzgu të parakohshëm, hyri brenda e u shtri mbi krevatin portativ, mbi të

cilin kishte fjetur aq herë triumfues. «Do të mundohem të mos mendoj gjë dhe të bëj një sy gjumë», tha. Ishte në një gjendje gjysmëdremiteje, kur në çadër hyri tërë druajtje adjutanti. Komandanti i huaj e vështroi në sy dhe ai njeri, që ishte hija e tij, iu duk i lodhur. U mat t'i thoshte që të rruhej, se ndoshta ashtu do t'i ndërronte çehryja, por iu kujtua shiu dhe kjo këshillë iu duk e kotë. Nën shi përsëri adjutanti do të ngjante i lodhur dhe i dërrmuar, pavarësisht se mund të ishte i rruar.

— Erdhën? — pyeti.

— Të katërqindët jo, por prifti.

— Ku është?

— Po pret jashtë, nën shi.

— Fute brenda.

Prifti hyri tërë druajtje. «S'paska hyrë në ndonjë çadër ushtaraku», mendoi komandanti. Druajtja e tij do të jetë më e madhe kur të marrë vesh se ç'do të thuret pas pak në këtë çadër, kur të vijnë të katërqindët. Prifti rrinte në këmbë. Komandanti pa se sa shpejt u qulë toka nën këmbët e priftit. Sa shumë shi rënka!

— Uluni, — i tha priftit dhe bëri me kokë nga stoli. — Të thirra, i shtyrë më shumë nga ndjenja e një besniku të zotit sesa e një besniku të mbretit. Rebelët kanë vendosur të mos e lëshojnë grykën. Nuk dua të ta fsheh, ajo grykë na ka sjellë mjaft të vrarë. Ata tani prehen nën tokë. Dhe shiko në ç'mot të keq!

Prifti lëvizi buzët dhe tha pa zë një lutje. Ishte i ri dhe i zellshëm në misionin e tij. Komandanti e kuptoi këtë gjë nga sytë e tij. Ata ishin sytë e një njeriu të devotshëm për të kryer çdo mision.

— Po të ishin katolikë, do t'ju lutesha të bënit një përshtypje për ta. Por ishin ortodoksë të ndershëm. Jemi në luftë dhe nuk ua kemi bërë dot tërë ceremonitë që meritojnë. Po lagen nën shi. — tha komandanti i huaj pa vetëdije dhe u drodh, sikur shiu të binte edhe mbi të. Ndihej i sflitur. Komandanti men-

doi se mos këtë gjë e vuri re edhe prifti, por u qetësua. Prifti kishte mbyllur sytë dhe pëshpëriste vazhdimisht lutje. Komandanti u mat t'i thoshte mjaft, por e la të qetë. Priti sa tjetri mbaroi lutjen dhe vazhdoi: Unë do të hakmerrem për të gjithë. Është e natyrshme dhe brenda detyrës sime, apo jo?

Prifti nuk u përgjigj.

— Ju pyeta a është e natyrshme që unë të hakmerrem, apo jo?

— Në këtë botë zoti u jep të drejtë të gjithëve, në botën tjetër...

— Mjaft, — e ndërpreu komandanti me nervozizëm, — bota tjetër është e tija dhe atje nuk i ndërhyt askush. Dëgjo. Pas pak këtu do të vijnë katërqind ushtarë ndëshkimorë. Janë të specializuar dhe e dinë mirë zanatin e tyre. Nesër në mëngjes fillojnë me tri fshatrat pranë. Nuk të urdhëroj që gjatë kohës që ata kryejnë detyrën e tyre ti të dalësh jashtë në rrugë. Janë skena që ty, si njeri paqësor, do të të fantaksen natën dhe do të të prishin gjumin. Dil vetëm atëherë kur të të thërresin për të kryer detyrën.

Prifti tundi kokën i hutuar.

— Do të kesh pak punë, por... Tani përse të thirra. Do të shkosh në tri fshatrat pranë dhe do t'u thuash që çdo shtëpi e krishtere të shkruajë me gëlgere në derë një kryq. Ata ne nuk do t'i trazojmë. Do të hakmerremi vetëm kundër myslimanëve. Më kuptoni. Kryq në dyert e të krishterëve!

— Mirë, — tha prifti.

— Kjo punë duhet kryer edhe pse jashtë bie shi që të hym deri në palcë. Keni ftohtë?

— Jo.

— Edhe kjo ditë po ngryset e errët.

— S'ka gjë. Do ta kryej këtë detyrë të shenjtë. Në mesnatë kam mbaruar. Do t'i mbledh në kishë. Ju mos u shqetësoni nga kambanat.

«Sa ogurzeza do të tingëllojnë nën këtë shi dhe natën, — mendoi komandanti i huaj. — Sa mirë që nuk bien për ne!»

- Kush ka mbetur në fshat?
- Pleqtë, gratë dhe djepet femër.
- Çfarë?!
- Djepet femër.
- Nuk u kuptoj, at.
- Djepet meshkuj i kanë çuar thellë në mal.
- Ç'do të thotë kjo?
- Ata nuk duan që të mbetet jetime pushka. Dhe mashkulli është për ta simboli i pushkës.
- Sa larg i kanë çuar këto djepe meshkuj?
- Shumë. Atje ju nuk vini dot dhe unë nuk e di mirë se ku ndodhen. Jam i ri në këto vise edhe këtë zakon e mësova dje, kur shkova në disa shtëpi.
- Dhe asnjë djep mashkull nuk pe?
- Asnjë.
- Je i sigurt?
- Po. Ata më thanë se ky ishte një zakon shumë i lashtë dhe se ai i ka mbrojtur nga shuarja dhe gaçllëku i pushkëve. Pushka memece për ta është gjëma në shtëpi.

— Mirë, mirë, — tha komandanti. — Dhe tani nisul!

Prifti doli nga çadra pa zhurmë. Komandanti u bë kureshtar të shihte se si dukej ai prift në shiun që s'pushonte. Doli. Po prifti ishte zhdukur. Ishte errur. Shiu ishte bërë edhe më i frikshëm tani. «Nata para hakmarrjes, — tha komandanti. — Nga djepet meshkuj, vetëm nga djepet meshkuj ata nuk mund të shtohen. — Vështroi edhe një herë malet, që nuk dalloheshin më dhe hyri në çadër. — Tani do të pres të katërqindët dhe kambanat. Sa mirë që ato nuk bien për ne», tha përsëri i lehtësuar dhe u shtri në krevat.

Ndëshkimorët erdhën duke sjellë me vete erën e thartuar të djersës. Në çadër hynë vetëm katër. Komandanti i priti i ftohtë dhe sikur u vra nga pamja e lodhur dhe uniforma e përbaltur e ndëshkimorëve. Ata u ulën dhe hoqën kapelat e zhubrosura. Dikush u mbush me frymë. Në çadër mbizotëroi era e të porsardhurve. Komandanti nuk dinte si të fillonte. Sepse në sjelljet e të katërve ai shqoi përbuzje përzier me tall-

je. Ata ishin ngatërruar bashkë si balta me lëkurën e këpucëve. Por ai ishte akoma komandant dhe akoma nuk kishte dështuar. Ushtarët e tij flinin pranë zjarreve, mbi të cilat kërciste shiu. Tri ditë më parë kështu thaheshin pranë zjarreve edhe ata që s'ishin më. «Tani ata nuk kanë nevojë më për zjarr». Dikush nga të porsaardhurit po shante me zë. Ai nuk e dëgjoi mirë.

— Ç'sham ashtu? — pyeti.

— Baltën, — tha tjetri. — Nuk ma merrte mendja se mund të kishte kaq baltë edhe në mal. Ishte një baltë rrëshqitëse, që na këputi nga këmbët. Edhe dy mushka na humbën. Rrëshqitën dhe ranë në humnerë.

— Lëri, ç'na i kujton tani!

— Nuk më shqitet ulërima e tyre. Ajo sikur përpiu dheun. Më buçasin veshët.

— Mirë de, mjaft na u qave.

— Nuk po qahem, por ende më oshëtin në vesh ulërima e tyre. Sikur e nxori toka.

— Po qahesh. Ke tërë rrugën që qahesh.

— Nuk është e vërtetë. Nuk më besohej që edhe për kafshën vdekja të ishte aq e dhimbshme.

— Na e the një herë.

— Ashtu!?

— Po.

— Ku?

— Se mos e di si quhen këto gërxe të nëmura.

— Nuk ta kam thënë, por edhe ti ke menduar si unë, prandaj të duket sikur e ke dëgjuar nga unë.

— Ou, — u mërzit tjetri. — Mjaft na çave veshët tani!

— Nesër do të hakmerrem edhe për mushkat.

— Edhe këtë na e ke thënë me qindra herë.

— Nuk jua kam thënë. Por edhe ti do që të hakmerresh për mushkat, prandaj të duket sikur e kam thënë unë.

— As që çaj kokën për mushkat!

Komandanti kishte filluar të nervozohej nga kjo bisedë pa kuptim dhe e zvargur. Donte t'i ndërpriste

por sepse ndihej i pafuqishëm, i dërrnuar. Një pjesë e ushtrisë së tij tani qullej nën tokë. «A derdhen rrëkera atje ku i varrosëm», mendoi dhe nuk e përfytyroi dot relievin e tokës. Ajo ishte një lirishte, si një gropë dhe me siguri që aty kullonte uji i shpateve përballë. Por aty toka ishte më e butë dhe hapej pa u lodhur shumë. Tani është vonë dhe ata do të mbeben atje, nën rrjedhën e rrëkerave. Dhe gati sa nuk thirri se përse s'kishte nisur ende të binte dëborë. «Tani në këto vise duhej të binte dëborë dhe jo shi». Në çadër u bë heshtje. Shshshst! Mbi mushamanë e çadrës trokiste shiu. Komandanti ndezi llambën dhe pa orën. «Kur duhet të bjerë kambana e parë? Kaq ngadalë eckënka prifti! Tani më mirë të dëgjoja kambanën sesa shiun. Ajo nuk bie për mua, kurse ky shi më duket sikur më është vardisur keq, si një qen».

— Ku do të rregullohemi të flemë? — e pyetën.

— Çadrat i keni gati. Dhe ushqimin e ngrohtë.

— Po shkojmë të ndërrohemi dhe si të vëmë diçka në gojë po vijmë për të biseduar për nesër.

Ata ishin të qetë. Komandanti mbeti përsëri vetëm. Ata lanë në çadër erën e rëndë të djersës. Atij po i merrej fryma. Hapi pak fletën e çadrës të ndërrohej ajri dhe dëgjoji si binte dallgë-dallgë, si e shurdhuar dhe thithur nga diçka poroze, kambana. Ai dëgjoji tingëllimën e saj të dobësuar, si të squllur nga shiu. «Kjo kambanë nuk bie për mua. Kjo kambanë bie për gjëmën e sotme, të nesërmen dhe për vitet që do të vijmë. Këtë kambanë nuk keni për ta harruar! Ajo do të vërtitet te ju si nata. Dhe netët që mbjell kjo kambanë janë të pafundme». Tring! Tring! Lëkundej kambana. Tring! Tring! Kjo është kambana e parë. E dyta vjen më pas. E treta në mesnatë. Tring! Këmbana heshti. Komandanti priti më kot që ajo të binte përsëri. «Kur nuk i thashë priftit që t'u binte kambanave tërë natën e natës. Edhe gjumin do ta bëja më të rehatshëm. Sa larg është fshati i dytë? Ishallah nuk vonohet rrugës». Kudo heshtje. Ndëshkimorët po hanin. Dëgjohej kërcitja e lugëve pas gavetave. Pas zhurmës

së kambanave ajo kërcitje ngjante e varfër dhe të shtinte në shpirt një zyrti të rëndë. Dikush po afrohej duke tundur fenerin.

— Ç'e tund ashtu, se na qorrove, — tha komandanti.

— Ç'qe ajo kambanë?

— Jua shpjegoj brenda në çadër.

Kur hynë përsëri të katër, ai tha:

— Ajo ishte kambana e përçarjes. Ajo sapo filloi të bjerë dhe nuk ka për të pushuar kurrë.

Drita e llambës krijonte hije të çuditshme mbi fytyrat e komandantëve të kompanive ndëshkimore. Ata ishin të habitur dhe kishin të drejtë, se nuk dinin gjë.

— Nuk po ju marrim vesh.

Komandanti heshti. Duhej të heshte një copë herë, që më pas ta dëgjonin me vëmendje. Heshtja prishej nga ndonjë hingëllimë e trembur mushke ose nga ndonjë thirrje ushtarësh.

— Para se të vinit ju, përkërisht aty ku je ulur ti kishte zënë vend prifti i këtyre anëve. E thirra dhe e urdhërova të mbliidhte të krishterët e tri fshatrave dhe t'i urdhëronte që të bënin nga një kryq në derë të shtëpisë. Kështu që ju, shtëpitë që kanë kryq nuk do t'i ngitni. Ndërsa shtëpive që nuk kanë kryq të mos u lini as nam e as nishan. Hakmarrja mbi shtëpitë që nuk kanë kryq duhet të jetë më e tmerrshmeja që keni bërë deri më sot. Hakmarrja duhet të jetë e tillë, që të kujtohet dhjetë breza. Sidomos kundër meshkujve dhe fëmijëve djem. Dhjetë breza të llahtariset fëmija që në bark të nënës. Llahtara duhet të jetë si kordoni që mbytet fëmijën që po lind. Më kuptoni? Kaq kisha. Ka njeri pyetje?

— Unë, — u ngrit njeri prej komandantëve. — Përse të ndëshkojmë vetëm myslymanët, kur dihet se na kanë vrarë edhe të krishterët?

— Që pas hakmarrjes sonë ata të fillojnë të vrasin njëri-tjetrin. Prandaj ju thashë se ajo që binte ishte zhurma e kambanës së përçarjes. Myslymanët nuk do t'ua falin kurrë braktisjen. Dhe kjo do të vazhdojë nga